

## מי קודם בברכת הזימון - אב או כהן

## מי קודם בברכת הזימון - אב או כהן

מעשה שהיה בבעל בית [ישראל או לוי] שהזמין לסעודה גדולה שערך בביתו את בני משפחתו ובהם **אביו**, וכמו כן נכח בסעודה **כהן**. לקראת סוף הסעודה, כשרצו לזמן התעוררה השאלה האם מחוייב בעל הבית לתת לאביו לזמן, או שעליו לכבד את הכהן.

הרמ"א (יו"ד סימן רמב סע' טז) פסק: "היה רבו יושב בסעודה עם אחרים נוטל רשות מרבו ואח"כ מאחרים", והוסיף הש"ך (ס"ק כז) וז"ל: "ונראה דהוא הדין **אם היה אביו יושב בסעודה עם אחרים נוטל רשות מאביו** ואחר כך מאחרים, וכן הוא בנוסחאות ברכת המזון, וכן נוהגים". ומתבאר שיש לבן חיוב לכבד את אביו בזימון.

אולם מאידך, כאשר כהן מיסב בסעודה, יש לכבדו בזימון מדין "וקדשתו" [להלן יבואר דין זה בהרחבה]. ולכן נשאלת איפוא השאלה, כאשר מיסבים בסעודה אביו וכהן, את מי מחוייבים לכבד בזימון.

כדי להשיב על כך יש לברר את גדר החיוב להקדים את הכהן לזימון מדין "וקדשתו", והאם חיוב זה עדיף על החיוב לתת לאביו לזמן מחמת מצות כיבוד אב ואם.

וכמו כן יש לדון בשאלה זו על פי דברי הגמרא במסכת קידושין (ל, א) שכן מחוייב לכבד את אביו לפני אמו בגלל שגם אמו מחוייבת בכבוד אביו, ולפי זה מאחר שגם האב מחוייב בכבוד הכהן מדין "וקדשתו", לכאורה לכו"ע יש להעדיף לכבד בזימון את הכהן, שהרי כולם חייבים בכבודו.

**א.** בגמרא (ברכות מז, א) מובא שתלמידי רב ישבו בסעודה, וכשנכנס רב אחא, רצו לתת לו לברך מאחר והיה "גברא רבא", אולם היה להם ספק האם "גדול מברך" או ש"עיקר שבסעודה מברך" [אחד מאותם שהיו בסעודה]. ומסקנת הגמרא "הלכתא גדול מברך אע"ג דאתא לבסוף". אך השאלה הנשאלת היא, מיהו ה"גדול" שמברך, ומיהו "הברכה" שמברך.

ובגמרא (מגילה כז, ב - כח, א) איתא: "שאלו תלמידי רבי פרידא במה הארכת ימים, אמר להם מימי לא ברכתי לפני כהן". ופירש רש"י: "ולא ברכתי, **בסעודה** לפני כהן, דאמר מר וקדשתו לכל דבר שבקדושה לפתוח ראשון ולברך ראשון". ופירשו התוספות (שם ד"ה כי) "דמירי **בברכת המזון**, והכי נמי משמע לישנא דלא ברכתי, מדלא קאמר ולא קריתי". ומתבאר בדברי הגמרא שיש לתת **לכהן** לפתוח ראשון **בסעודה** מדין "וקדשתו".

והנה דין "וקדשתו", דהיינו דין קדימות הכהן, מפורש במסכת גיטין (נט, א-ב) בדברי המשנה: "אלו דברים אמרו מפני **דרכי שלום** - **כהן קורא ראשון** ואחריו לוי ואחריו ישראל מפני דרכי שלום", ומבואר בגמרא שדין זה נלמד מהפסוק (ויקרא כא, ו) "וקדשתו - לכל דבר שבקדושה, תנא דבי רבי ישמעאל, וקדשתו לכל דבר שבקדושה, לפתוח ראשון ולברך ראשון וליטול מנה יפה ראשון". ופירש"י: "לפתוח ראשון, בכל דבר כבוד בין בתורה בין בישיבה הוא ידבר בראש. **ולברך ראשון** - **בסעודה**. וליטול מנה יפה ראשון, אם בא לחלוק עם ישראל בכל דבר לאחר שיחלקו בשוה אומר לו ברור וטול איזה שתצצה". ובתוספות (שם ד"ה וליטול) כתבו: "וליטול מנה יפה ראשון, כגון במעשר עני או בצדקה אם הוא עני או **בחברים המסובין בסעודה**".

ומפורש לפי רש"י ותוספות שדין "וקדשתו" נאמר **בקריאת התורה** וגם **בסעודה**, והכוונה היא להקדים את הכהן בדברים אלו.

## מי קודם בברכת הזימון - אב או כהן

וכן נפסק בשו"ע בהלכות ברכת המזון (או"ח סי' רא סע' א) וז"ל: "**גדול מברך**... והני מילי כשאין שם אורח, אבל יש שם אורח הוא מברך אפילו אם בעל הבית גדול ממנו, כדי שיברך לבעל הבית. ומה **ברכה מברכו**, יהי רצון שלא יבוש ולא יכלם בעל הבית" וכו'. לא יקדים חכם ישראל לכהן עם הארץ לברך לפניו דרך חק ומשפט, אבל לתת לו החכם רשות שיברך, אין בכך כלום. אבל **כהן תלמיד חכם מצוה להקדימו**, שנאמר "וקדשתו" לפתוח ראשון ולברך ראשון".

מפורש איפוא בדברי השו"ע "גדול מברך, ומה **ברכה מברכו**", שהכהן מתכבד לברך את "**ברכת האורח**" הנאמרת בברכת המזון. אולם במשנה ברורה (שם ס"ק א) כתב: "גדול מברך, היינו הגדול בחכמה שבכל המסובין הוא יהיה **המברך ברכת המזון** לכולם, ואף דהשתא המנהג שכל אחד מברך לעצמו בלחש וכדלעיל בסימן קפ"ג, מכל מקום מנהג דרך ארץ לכבדו שיהא הוא **המזמין**".

נמצא שקדימות הכהן בסעודה מדין "וקדשתו" כוללת את **הזימון** ואת **ברכת האורח**. ובמשנה ברורה (שם ס"ק יג) מבואר שהכהן קודם גם לברך את ברכת המוציא [ובשער הציון כתב שמקור דין קדימות הכהן לברך ברכת המוציא מפורש בשו"ע (סי' קסז סע' יד) "אם המסובים רבים, גדול שבכלם בוצע. הגה: ואם הם שוים ואחד מהן כהן, מצוה להקדימו"].

וכפי שסיכם המשנה ברורה למעשה מהו חיוב הקדימות שיש לכהן מדין "וקדשתו". דבשו"ע (שם סע' ב) פסק: "לא יקדים חכם ישראל את הכהן עם הארץ שיברך לפניו דרך חק ומשפט, אבל לתת לו החכם רשות אין בכך כלום. אבל כהן תלמיד חכם מצוה להקדימו שנאמר וקדשתו - **לפתוח ראשון ולברך ראשון**". וכתב המשנה ברורה: "[א] לפתוח ראשון בקריאת התורה [ב] **ולברך ראשון בסעודה בברכת המוציא** [ג] **ובסעודה** [דהיינו בזימון]. [ד] וכן להוציא בקידוש ד"וקדשתו" הוא לכל דבר שבקדושה. [ה] וכתבו הפוסקים דבכלל לפתוח ראשון הוא להיות ראש המדברים בכל קיבוץ עם ולדרוש תחילה. [ו] והוא הדין בישיבה ידבר בראש".

[במאמר המוסגר, יש לעיין, מדוע לא מקובל היום לכבד כהן בברכת המוציא ובקידוש, כמבואר בדברי המשנה ברורה. ופוק חזי מאי עמא דבר, שרק בזימון מכבדים את הכהן או אומרים "ברשות הכהן", אך לא ראינו שנהגו לכבד כהנים לקדש או לברך ברכת המוציא. וזכורני, בשנת תש"ן התארח בביתנו מורי ורבי הגאון רבי ברוך מרדכי אזרחי, ראש ישיבת עטרת ישראל, שבא להשתתף בשמחת בר מצוה של בנו אבי הי"ו, ושהה בביתנו תקופה ארוכה לאחר ששבר את ידו ונזקק לטיפול רפואי ממושך. ובכל אותה תקופה סירב הגרב"מ בכל תוקף לעשות קידוש בשבת כדי להוציא את כולם ידי חובה אלא דרש ממני, כבעל הבית, שאקדש ואוציא את כולם ידי חובה [כפי שנהגו אצל יוצאי ליטא, שאחד מקדש לכולם משום ברוב עם הדרת מלך, בניגוד למנהג החסידים שכל אחד מקדש לעצמו]. ואמנם כך נהוג בעולם, שבעל הבית מקדש ולא מכבד אף אחד אחר בקידוש, וגם לא כהן מדין "וקדשתו", וצ"ב מדוע לא נוהגים בזה, וכן מדוע לא נהגו, כפי שפסק המשנ"ב, לכבד את הכהן בברכת המוציא].

**ב.** אולם דעת המרדכי היא, שדין "וקדשתו" נאמר רק בקריאת התורה ולא בסעודה.

דהנה הקשה המרדכי (מגילה סימן תתכח) מה חידש רב פרידא בדבריו שזכה לאריכות ימים בגלל שלא בירך לפני כהן, והלוא זוהי הלכה פשוטה מדין "וקדשתו", ותיריך וז"ל: "דווקא בקריאת התורה שתקנו מפני דרכי שלום התם לא יקרא שום ישראל בכהני אלא אם כן הוא גדול הדור דכולהו כהני כפופים לו, אבל הכא [רב פרידא] מיירי **בברכה שבסעודה** דלא תקון בה מידי משום דרכי שלום לכך היה יכול לברך לפני כהן הפחות ממנו, מיהו אם רוצה לכבדו

## מי קודם בברכת הזימון - אב או כהן

מעליותא היא כיון דלא עם הארץ הוא". ומפורש לדעת המרדכי כי לא נאמר דין "וקדשתו" בסעודה אלא רק בקריאת התורה.

והחילוק בין דין "וקדשתו" בקריאת התורה לדין "וקדשתו" בסעודה מפורש גם בדברי המרדכי במסכת גיטין (סימן תא) - לענין מחילת כהן. שהביא בשם תשובת מהר"מ מרוטנבורג, שכהן "קורא ראשון מפני דרכי שלום דילמא אתי לאינצויי, והני מילי בבית הכנסת, אבל בסעודה דלא אתי לאינצויי אי מחיל שפיר דמי... דברים שהם לכבודו או לריוח ממון מצי מחיל אבל לא בבית הכנסת משום אינצויי, ובסעודה לא שייך אינצויי כדאיתא בגיטין משום דלא שכיחי בה רבים, ואפילו לסעודת נישואין וברית מילה דשכיחי בה רבים לא פלוג רבנן מדלא מפליג תלמודא בין סעודה לסעודה, ועוד כי אפילו שכיחי רבים לא אתי לאינצויי שהבעל הסעודה נותן לברך לאשר ישר בעיניו", עכ"ל. ומתבאר בדבריו כי בקריאת התורה יכול הכהן למחול על כבודו, אולם משום "דלא אתי לאינצויי" תיקנו שיקבל הכהן ראשון את העליה לתורה, אולם בסעודה שחשש זה לא קיים [כי לא שכיחי רבים, או ש"לא פלוג" רבנן בין סעודות גדולות לקטנות] - יכול הכהן למחול על כבודו.

ובשו"ת משנה הלכות (חלק ג סימן כח) השיב לפי דברי המרדכי מדוע אין אנחנו מקפידים כיום שכהן יזמן, וגם בסעודות גדולות [בהם לכאורה שייך הטעם "דאתי לאינצויי", ודומה לקריאת התורה שאין שייך בזה מחילה] מברך ישראל הגם שיש כהן - שכן לפי המרדכי בכל הסעודות, גדולות וקטנות לא פלוג רבנן, והכהן נותן רשות לישראל, ואז יכול הישראל לברך.

המשנה הלכות הביא בשם האדמו"ר מקלויזנבורג [בעל הדברי יציב] טעם נוסף מדוע יכול ישראל לזמן גם אם נוכח כהן בסעודה: "דכיון דכל הנאספים אל הסעודה מחמת קריאת בעל הבית באו וברצונו באו, יכול הוא לומר לכהן לא קראתיך אלא על מנת שתניחני... ולא דמי למלך שאין כבודו מחול... ואם כן בכל מקום שבאו על התנאי בעל הבית הם באים ויכול לומר לו אין אתה מן הקרואים לסעודה ושפיר מיושב בברכת המזון בסעודת בעל הבית, וזה נכון". ולמעשה היינו טעמו של המרדכי המפורש בסוף דבריו: "שהבעל הסעודה נותן לברך לאשר ישר בעיניו".

וממוצא הדברים אנו למדים, כי למרות שבאופן כללי יש קדימות לכהן מדין "וקדשתו", יש סברה לומר שבסעודה בעל הבית הוא הקובע למי לתת לזמן, כי מאחר והמוזמנים לסעודה הגיעו מחמת קריאת בעל הבית, הוא יכול לומר לכהן שההזמנה לסעודה היתה בתנאי שבעל הבית יהיה הקובע למי ינתן הזימון.

וכן מפורש בדברי ערוך השלחן (סי' רא) שכתב (בסע' א) ש"גדול" שבסעודה מברך ברכת הזימון וברכת המזון, ואם הגדול רוצה ליתן רשות לקטן ממנו יכול לעשות כן "דאין זה העדר הכבוד לפניו כיון שהוא בעצמו נותן הרשות". והוסיף (סע' ב) וז"ל: "ויראה לי דכל זה הוא כשאין כאן בעל הבית עם האורחים אלא מסיבה שכל אחד אוכל משלו או בסעודת מצוה של רבים אבל כשיש בעל הבית שכולם אוכלים משלו הוא הקודם לכל כיון שהסעודה שלו, אך הוא יכול לכבד למי שירצה. ונראה דעליו מוטל לכבד את הגדול שבמסובים וכך אמרו חז"ל בעה"ב בוצע ואורח מברך כדי שיברך לבעה"ב אפילו אם בעה"ב גדול ממנו. וזהו לטובתו של בעה"ב כדי שיברכנו ואין זה חובה על הבעה"ב אלא עצה טובה ודרך ארץ. ואם הבעל הבית מוותר על ברכתו ולברך ברכת המזון לעצמו הרשות בידו, וכן יכול לכבד למי שירצה אפילו אינו גדול שבאורחים".

וכן פסק בכף החיים (סי' רא אות ג) וז"ל: "והאידנא אין מקפידין בכל זה דלא לייתי לאנצויי עם בעל הבית לומר לו זה הוא גדול והגון, והבעה"ב נותן לברך למי שירצה במקרה בעלמא בלי שום הקפדת גדול או קטן או הגון או אינו הגון". אלא שסיים: "אבל בני ספרד גם האידנא נהיגי מנהג זה דגדול מברך ויש קפידא אם בעה"ב יתן לברך למי שירצה".

## מי קודם בברכת הזימון - אב או כהן

ג. והנה בעיקר ההלכה שיש להקדים כהן מדין "וקדשתו" כבר תמה המג"א (או"ח סימן רא ס"ק ד ד"ה אמרינן) וז"ל: "צריך עיון למה אין אנו נוהרין עכשיו להקדים הכהן לכל הנך מילי, ויש להזהר בזה מאחר שמדאורייתא הם", ותירץ: "ואפשר דאין אנו בקיאים ביחוסיה כהונה וכמ"ש סוף סימן תנז".

והוסיף היעב"ץ במור וקציעה: "והאמת אתו במה שכתב שאין אנו בקיאים ביחוסיה כהונה, ואע"ג דמוקמינן להו אחזקתייהו, לענין איסורא שאני, וכן הא דמקדמינן להו לקרות בתורה ראשון האידנא נמי, היינו משום דרכי שלום דלא ליתו לניצויי לשאול מי יעלה לנו בתחילה, משא"כ בכל שארי מילי דדררא דממונא לא שייך האי טעמא, אטו בשופטני או ברשיעי וגזלני עסקינן, מי יבקש את שאינו שלו, שאחר שאין דין קדימה יד הכל שווין וחולקין בשוה, והוי ליה כהן המוציא מחבירו עליו הראיה, ואפילו תקפו כהן מוציאין מידו".

וכדברים אלו כתב בשו"ת רב פעלים (חלק ב סימן לט) שנשאל על מעשה "בתלמיד חכם אחד שעשה סעודה למשתה בנו, וזימן כמה תלמידי חכמים, ובכללם היה תלמיד חכם שהוא כהן, וכאשר הביאו כוס של ברכת המזון נתן אותו הבעה"ב לתלמיד חכם שאינו כהן לברך, מפני שזה הת"ח הוא חשוב יותר מאותו ת"ח הכהן, הן מצד עצמו הן מצד כבוד אבותיו, שהיה בן חכמים. וערער אחד מן המסובים דלאו שפיר עבד הבעה"ב בזה, שעבר על דברי חכמים, שהיה צריך ליתן הכוס לתלמיד חכם הכהן. והשאלה היא אם צודקים דברי המערער".

ובתשובתו הצדיק הרב פעלים את בעל הבית שמסר את הזימון לת"ח ולא לכהן, בהתבססו על מש"כ בשו"ת הריב"ש (סימן צד) שלכהנים בדורותינו אין כתב יחוס, ורק בגלל שהוחזקו לכהנים קוראים אותם ראשון לתורה, וממילא כל דין קדימה לכהן בזמן הזה איננו אלא מתורת מנהג ולא מדינא [וכתב הרב פעלים שבשו"ת מהרשד"ם (אה"ע סי' רלה) הסתמך על הריב"ש לענין חליצה]. ולכן הסיק שבדאי הדין היה עם בעל הבית שהעדיף לכבד בזימון את הת"ח ולא את הכהן, וכך כתב: "לפי טעם המג"א ודעימיה דהאידינא שאין כתב יחס לכהנים הרי כולם בספק, אם כן בכהאי גוונא [נדון שאלת הרב פעלים] איכא ודאי וספק [ואין ספק מוציא מידי ודאי] ואין בזה מידת חסידות [לכבד את הכהן בזימון].

והנה היום מנהג העולם לכבד את הכהנים בזימון, וכשלא מכבדים את הכהנים אומר המזמן "ברשות הכהנים". ומנהג זה מובא כבר בדברי חמודות על מסכת ברכות (פרק ז אות מז) ובכף החיים (סימן רא אות כג) וז"ל: "ומצינו נמי בפרק בני העיר שחכמים נהגו מידת חסידות בעצמם ואפילו אין הכהן תלמיד חכם כמותו נתנו לו דין קדימה כדמוכחי התוספות דהתם [סוגיית הגמרא שהבאנו לעיל אות א]. ומכאן נראה לי סמך למנהג שלנו שנוטלין רשות מכהנים בברכת המזון ואפילו במקום שיש תלמידי חכמים".

ונראה שמנהג זה מקורו בדעת הריב"ש והמג"א שאין אנו בקיאים ביחוסיה כהונה, ולכן כדי לצאת מידי הספק, שמצד אחד יש לכבד את הכהן מדין "וקדשתו", אך מכיון שהדבר בגדר ספק, צריך נטילת רשות בלבד, ואין חיוב לכבד את הכהן. עם זאת, במקור חיים (סי' קסז סע' יד) כתב שמנהג פולין שלא לכבד את הכהן, ואף אין אומרים "ברשות הכהן", משום שכשאין בית המקדש קיים אין קדושת כהונה.

ד. בקובץ תחומין (כא, תשס"א) נדפס מאמר של הגאון רבי זלמן נחמיה גולדברג, אב"ד בירושלים, העוסק בנדון דידן: "כשסועד אדם עם אביו ועם כהן - את מי צריך הוא לכבד קודם, את אביו או את הכהן". והוא מציג את צדדי השאלה:

## מי קודם בברכת הזימון - אב או כהן

"מצד אחד יש לכבד את הכהן, משום שגם אביו מחוייב בכך. אך מצד שני אביו עדיף, שהרי חייב לכבדו בכל, ואילו אצל כהן אינו חייב אלא להקדימו בדבר שבקדושה".

בתחילת דבריו, יוצא הגרז"נ מתוך נקודת הנחה שהן דין הקדמת אביו הוא מהתורה [מדין כבוד אב] והן דין הקדמת הכהן הוא מהתורה, דהיינו, שדין "וקדשתו" הוא מדאורייתא, וכהכרעת המג"א (סי' רא ס"ק א). ולכן, מאחר ושני החיובים מדאורייתא, נשאלת השאלה את מי להקדים.

אך לאחר מכן, מצדד הגרז"נ שגם לדעת הרא"ש (חולין פ"ו סי' ח) שהקדמת הכהן אינה מהתורה אלא אסמכתא מהכתוב "וקדשתו", עדיין יש חיוב להקדים את הכהן. והביא ראיה לדבריו מדברי הגמרא בקידושין (לא, א) "שאל בן אלמנה אחת את ר' אליעזר אבא אומר השקיני מים ואמא אומרת השקיני מים, איזה מהם קודם. אמר ליה, הנח כבוד אמך ועשה כבוד אביך, **שאתה ואמך חייבים בכבוד אביך**". ולפי זה בנדון דידן, מכיון שגם האב וגם הבן מחוייבים בכבוד הכהן מדין "וקדשתו", יש לכבד את הכהן בזימון.

אך הגרז"נ דחה את הדמיון מהגמרא בקידושין, ובני אלי נ"י, כתב בביאור הדחיה את הדברים הבאים:

הרמ"א פסק (יו"ד סימן רמ סע' כד) "חייב בכבוד אביו יותר מכבוד אבי אביו". וכבר דנו רבותינו מה הדין אם יאמר אביו השקיני מים ויאמר סבו השקיני מים מי קודם. ובשו"ת שתי הלחם (סימן מג) פסק שיקדים את סבו על פי הגמרא בקידושין - משום "שהוא ואביו חייבים בכבוד הזקן". וכדבריו מבואר בלית חן המובא בשו"ת רעק"א (סימן סח). אך בשאלת יעב"ץ (סימן קכט) חלק על כך בחריפות, וכתב שסברא זו נולדה בכריסו של המהר"ם חגיז בעל השתי הלחם "ושיבוש הוא". וטענת היעב"ץ היא מגוף לשונו של הרמ"א דחייב בכבוד אביו יותר, ומהו ה"יותר" אם לא שנפסוק שחייב להקדימו לאבי אביו. וכפי שכתב בפ' האליהו זוטא בתשובה (בסוף ספר לבוש החור ס"א) וז"ל: "דהא ודאי לפי' הרמ"א חייב בכל הדברים לאבי אביו כמו לאביו, ומש"כ רמ"א דחייב יותר היינו כשיש לו לכבד אביו ויש לו לכבד אבי אביו - אביו קודם, אבל כשאין לכבד אביו חייב בכבוד אבי אביו כמו אביו ממש". הרי לן שאמנם באיכות עצם הכבוד, האב והסב זהים, ואעפ"כ באו חז"ל ולמדונו שחייב בכבוד אביו יותר מכבוד אבי אביו - ולמרות ששייכת הסברה "אתה ואביך חייבים בכבוד אבי אביו".

אך האמת היא שרק כאשר חיוב הכבוד כלפי השניים בהם דנים **שווה לחלוטין** - כאן יש מקום לחקירה מי קודם, כדוגמת בן שעליו מוטל חיוב שווה לכבד את אביו ואת אמו, ובזה שאלת הקדימה המהותית הוגנת, והשיבו חז"ל שבגלל "שאתה ואמך חייבים בכבודו" - כיבוד האב קודם. אך באופן שבעיקר היחס לכבוד, אין שוויון בין השניים, כי חז"ל קבעו שאדם חייב לכבד את אביו יותר מכבוד זקנו, לא שייך כבר לומר שנפקיע את עדיפות אביו בגלל הסברה ש"אתה ואביך חייבים בכבוד אבי אביו".

ולפי זה בנדון הזימון - כהן ואביו, מי קודם - אם כיבוד אב יותר חמור מכבוד הכהן מכיון שאמרו חז"ל (ב"מ לב, א) שהוקש כיבוד אב ואם לכבוד המקום, הרי שכבר נתבאר שבאופן שאין החיוב לכבד שווה ביניהם לא שייכת הסברה המבוארת בגמרא בקידושין "אתה ואמך חייבים בכבודי", ובנידון דידן, שהאב עצמו חייב בכבוד הכהן. כי סברה זו נאמרת רק במקום שהחיוב לכבד את שניהם שווה בעיקרו. ע"כ דברי בני אלי נ"י.

אולם עיקר דברי הגרז"נ, שבאופן שהחיובים אינם שווים לא נאמר הכלל המובא בגמרא בקידושין "אתה ואמך חייבים בכבוד אביך" [וכיו"ב] - אינם מתאימים עם דברי החיי אדם בהלכות כיבוד אב ואם (כלל סז הלכה יז) שהקשה על ההלכה "אחד האיש ואחד האשה חייבין בכיבוד ובמורא אב ואם, **אלא שהאשה אם הבעל מוחה פטורה ובלאו הכי חייבת**". וכתב החיי אדם: "וצ"ע להפוסקים דכיבוד חמיו הוא דאורייתא למה פטורה, שהרי גם הוא חייב כדלעיל

## מי קודם בברכת הזימון - אב או כהן

דהאב קודם לאם מפני שגם היא חייבת בכבוד בעלה". כלומר, לפי דברי הגמרא בקידושין שהבן מחוייב להעדיף את כבוד אביו על פני כבוד אמו "דאתה ואמך חייבים בכבוד אביך", מדוע אם הבעל מוחה באשתו שלא תכבד את אביה היא פטורה מלכבדו, ואין היא יכולה לטעון שעליה להעדיף את כבוד אביו מהסברה שהיא ובעלה חייבין בכבוד אביה שהוא חמיו של בעלה.

ואילו לדברי הגר"ז לא קשה קושיית החיי אדם, כי בגמרא בקידושין עיקר חיוב כבוד האב והאם שווים. משא"כ בחיוב אשה נשואה בכבוד הוריה, ודאי שלאחר הנישואין היא משועבדת לבעלה וחיוביה כלפי בעלה יותר חמורים מכבוד הוריה, ולסברת הגר"ז במקום שאין החיובים שווים אין כל מקום לסברת הגמרא בקידושין. ומוכח איפוא, שהחיי אדם פליג על סברה זו.

ה. בעצם סברת הגמרא בקידושין "אתה ואמך חייבים בכבוד אביך", ביאר הרב זלמן אורי בספר קדושת אברהם (עמוד 226) שסברה זו נאמרה רק ביחס לאשה, ולא במקומות אחרים. דהנה הקשה בשו"ת תשובה מאהבה (סימן קעח) על פסק הרמ"א שאדם חייב בכבוד אביו יותר מכבוד אבי אביו, מדברי הגמרא בקידושין "אתה ואמך חייבים בכבוד אביך" - מדוע עליו להקדים בכבוד אביו, ולא נאמר לו "הנח כבוד אביך ועשה כבוד זקינך, שאתה ואביך חייבים בכבוד הזקן".

וכתב על כך הקדושת אברהם: "ובמחכ"ת של בעל "תשובה מאהבה", לפענ"ד אין להשוות את השיעבוד של האשה לבעלה שהוא מדיני אישות, לכיבוד הסב שהוא חיוב של כבוד אב, ולפי זה סרה קושייתו על הרמ"א". ומתבאר לפי דבריו שאין דמיון בין הגמרא בקידושין לדיני כבוד אב, כי באשה יש דין מיוחד שהיא משועבדת לבעלה [ולכן מחוייב הבן בכבוד אביו ולא בכבוד אמו], ומשמע שאילולא השעבוד לא שייכת כלל סברת אני ואתה חייבים בכבודו.

גם בשו"ת מהרש"ג (ח"ב סימן ר) דן בדברי הרמ"א שחייב אדם בכבוד אביו יותר מכבוד אבי אביו, וכתב: "עד כאן לא אמרינן הסברא של אני ואתה חייבים וכו' אלא דווקא גבי אב ואם דהוא מחוייב בכבוד שניהם מדאורייתא דכתוב כבד את אביך ואת אמך, מועלת הסברא של אני ואתה חייבים להקדים האב להאם. אבל בכבוד של אבי אביו דנראה שאין מחוייב בכבודו מהתורה כלל, דכיון דלא כתוב אלא כבד את אביך מהיכי תיתי נרבה גם בכבוד אבי אביו. ואם נימא מצד דבני בנים הרי הן כבנים פשיטא דאין זה אלא דרך אגדה, ואי אפשר ללמוד מאגדה זו חיוב גמור מהתורה. דהגע עצמך בטומאת כהנים דכתיב כי אם לאביו ולאמו. היעלה על הדעת שיהי' כהן מותר לטמא לאביו אביו. הא וודאי פשיטא דלא, וכן אפילו לענין מצוה דרבנן כגון לנהוג אבילות ולקרוע אין כאן שום חיוב אפי' מדרבנן לבן הבן ולא אמרינן דבני בנים הרי הן כבנים, וע"כ דאין למדין הלכה מדברי אגדה זו. ואם כן לכאורה היה נראה עיקר לגמרי דאין אדם חייב בכבוד אבי אביו כלל, ובאמת כן מפורש ברש"י (מכות יב א ד"ה ה"ג) וכן הביאו ראיה מש"ס סוטה (מט, א) ועכ"פ אפי' המחייבים בכבוד אבי אביו מכח דברי המדרש בפרשת ויגש בוודאי אין חיוב הכיבוד אלא מדרבנן. וכיון דמה"ת לאו בר כיבוד הוא כלל, אינה מועלת הסברא של אני ואתה חייבים בכבודו להקדים כבוד אבי אביו לכבודו של אביו".

ומוסיף המהרש"ג: "ותדע עוד דלא מצינו בשום מקום שיהיה אדם מחוייב בכבוד רבו של אביו, אע"ג דאביו וודאי מחוייב בכבוד רבו. מכל מקום הבן כיון דרבו של אביו אינו רבו של הבן, אין הבן מחוייב בכבודו, ולא אמרינן הסברא של אני ואתה חייבים. אלא וודאי דהסברה של אני ואתה אינה מועלת אלא להקדים במקום שבלאו הכי הוא מחוייב בכבוד שניהם".

## מי קודם בברכת הזימון - אב או כהן

והנה בנדון דידן, אב או כהן - את מי להקדים בזימון, נראה שלפי המהרש"ג התשובה תלויה בגדר חיוב "וקדשתו", שאם הוא מהתורה, ושני החיובים שווים, יש לתת לכהן לזמן בגלל הסברה שיאמר לאביו אני ואתה חייבין בכבוד הכהן. אולם אם דין "וקדשתו" הוא מדרבנן, וכבוד אביו בוודאי מדאורייתא, הרי זה דומה לדין כיבוד אבי אביו, וכאשר אין החיובים שווים אין הדבר שייך לסברת "אני ואתה", ולכן ודאי שעליו לכבד את אביו שהחיוב לכבדו מדאורייתא ולהעדיפו על פני כבוד הכהן שחיוב זה הוא רק מדרבנן.

אולם למעשה, בעיקר הנדון להעדיף את הכהן מאחר וגם האב וגם הבן מחייבים בכבוד הכהן, נראה שאין להשוות כלל את דברי הגמרא בקידושין לנדון דידן. כי במצב שהאב סמוך על שולחן **בנו הבעל הבית** אין לו כל חיוב לתת לכהן לזמן מדין "וקדשתו", שהרי בשעה שחל חיוב הזימון, החיוב מוטל **אך ורק על הבן**, והאב כלל איננו נמצא בפרשת החיוב לזמן, שהרי **באותה סעודה** הבן הוא **בעל הבית**. לכן מאחר ובשעת החיוב בזימון אין לאב כל חיוב מדין "וקדשתו" ביחס לחיוב הזימון, שכן הוא איננו **בעל הבית** ואין הדבר בידו כלל ואין לו כל זכות ובעלות על הזימון - פשיטא שאי אפשר לומר "אתה ואביך חייבין בכבוד הכהן", כי באותה שעה אין כל חיוב על האב לכבד את הכהן מדין "וקדשתו". ומאחר והחיוב לתת זימון לכהן מוטל רק על הבן, בעל הבית, ועליו יש חיוב "וקדשתו" מצד אחד, ומצד שני חיוב לכבד את אביו בזימון - חזרה שאלתינו למקומה, ואין כל ראייה מהגמרא בקידושין.

ו. הגאון רבי זלמן נחמיה גולדברג הכריע בשאלתינו - שיש להקדים ולתת לכהן לזמן, וכך כתב:

"מנהגנו הוא להקדים כהן, אפילו עם הארץ, לישראל, אפילו ת"ח. לפי מנהג זה נראה שיש להקדים כהן גם לאביו. מסתבר, שגם מעיקר הדין יש להקדים כהן לאביו, שהרי מסתבר שאין לגבאי הקורא לתורה טובת הנאה לקרות למי שרוצה, אלא חייב הוא לקרוא למי שראוי לפי שיקול דעתו לשם שמים. ולכן לא שייך לומר שיקדים אביו לאחר, שהרי יכול וחייב לכבדו משלו ולא משל הציבור. אבל בברכת המזון ששם יש לאדם בעל הסעודה טובת הנאה ויכול לכבד למי שרוצה ושם לא ברור אם המנהג להקדים כהן ע"ה לת"ח - לכן גם אם בברכת המזון יש מנהג להקדים כהן, נראה שיש להקדימו גם לאביו. אבל כל שאין מנהג, יקדים לאביו".

אך לכאורה יש לדון בשאלתינו בדרך אחרת, ונקדים ממה שהבאנו **בספרנו רץ כצב** (חלק ב סימן יא) בהגדרת ענין קדימות כהן מדין "וקדשתו" בשם הגרי"ד סולובייצ'יק (קובץ מסורה חוברת טו עמוד טו) וז"ל: "ונראה לומר דשאני כיבוד אביו ורבו מכיבוד כהן, **דאביו ורבו חייב לכבד הגברא** של אביו ורבו, משא"כ וקדשתו אינו מדין כיבוד אלא הוא **חיוב להבדיל** את הכהן משאר ישראל, ועי' ברמב"ם (רפ"ד מכלי המקדש) וז"ל הכהנים הובדלו מכלל הלויים לעבודת הקרבנות וכו' ומצות עשה היא להבדיל הכהנים ולקדשם ולהכניסם לקרבן שנאמר "וקדשתו". וכן במסכת פסחים (קד, א) אחד מההבדלים שהבדילתו מונה הוא בין ישראל לעמים ובין כהנים ללוויים וישראלים, וממילא מצות וקדשתו אינו חיוב כיבוד אלא חיוב הבדלה גרידא, דמצוה להבדיל קדושת הכהונה מקדושת ישראל, ומשו"ה חיובו הוא רק בדבר שבקדושה, ולכן אינו חייב לקום לפניו, דקימה היא מדין כיבוד, **ומצות וקדשתו אינו מדין כיבוד אלא מצות הבדלת הכהנים מישראל**".

אולם הגרי"ד בעצמו כבר התקשה ביסוד דבריו, וכתב: "אלא אכתי קשיא, דכיון דהמצוה להבדיל הכהונה ולא מדין כיבוד, האיך מועיל מחילת הכהן לכמה ראשונים". ועל זה תירץ בדוחק, שזה גופא נחשב להבדלת הכהן משאר ישראל, דכאשר שואלים את רשותו עצם השאלה היא ההבדלה, וממילא לאחר שנתקיימה בזה מצות "וקדשתו" יכול הכהן למחול על כבודו. וביותר קשה על דבריו ממש"כ הרמב"ם (הל' כלי המקדש פ"ד ה"ב) "וצריך כל אדם מישראל לנהוג בהן **כבוד** הרבה ולהקדים אותם לכל דבר שבקדושה לפתוח בתורה ראשון ולברך ראשון וליטול מנה יפה

## מי קודם בברכת הזימון - אב או כהן

ראשון". ועוד כתב הרמב"ם בספר המצוות (מ"ע מצוה לב) וז"ל: "היא שצונו לכבד זרע אהרון לפארם ולנשאם ושנשים מדרגתם מדרגה קודמת וראשונה". ומפורש בדברי הרמב"ם שיש במצות "וקדשתו" דין של **כיבוד** ולא רק דין של **הבדלה** מישראל כמו שרצה לומר הגרי"ד, ודבריו צ"ע.

ולכן נתבאר שם גדר דין "וקדשתו" באופן אחר מדברי הגרי"ד. ותוכן הדברים, שמוזכרים בתורה שלשה ענייני כיבוד: כיבוד תלמיד חכם, כיבוד אב ואם, וכיבוד כהן, ושונים גדרי הכיבוד בזה מזה, **בכיבוד תלמיד חכם יסוד דין הכיבוד הוא כבוד התורה**, וכמאמר חז"ל (מכות כב, ב) "אמר רבא כמה טפשי שאר אנשי דקיימי מקמי ספר תורה ולא קיימי מקמי גברא רבא". כלומר עיקר יסוד הכבוד שחייבים בתלמיד חכם הוא התורה שלמד, והחיוב הוא לנהוג בכבוד התורה שבו.

**בכיבוד אב ואם, מהות הכבוד היא מדין כבוד שמים** שהקב"ה שותף ביצירת האדם עם הוריו כדברי חז"ל (נדה ל, א) "שלשה שותפין יש באדם, הקב"ה ואביו ואמו". וברמב"ן על התורה בפרשת יתרו (שמות פ"כ פי"ב) הרחיב בביאור ענין זה, וכתב בתוך דבריו: "כבד את אביך, הנה השלים כל מה שאנו חייבין בדברי הבורא בעצמו ובכבודו, וחזר לצוות אותנו בענייני הנבראים, והתחיל מן האב שהוא לתולדותיו כענין בורא משתתף ביצירה, כי ה' אבינו הראשון והמוליד אבינו האחרון, ולכך אמר במשנה תורה (דברים ה, טז) כאשר צויתך בכבודי כן אנכי מצוך בכבוד המשתתף עמי ביצירתך".

ועוד יש דין כיבוד כהן שהוא מדין "וקדשתו". וחיוב זה נובע כדברי הב"ח (יו"ד סימן רח) שהביא מדברי הרמב"ם בהלכות כלי המקדש שסובר "דעיקר המקרא אינו בא אלא למצוות עשה להבדיל בכהנים ולקדשם ולהכניסם לקרבן, שנאמר וקדשתו כי את לחם אלקיך הוא מקריב אלמא דעיקר המקרא נאמר להקדישו ולהכניסו לקרבן".

אלא שיש הבדל מהותי בין דיני כיבוד תלמיד חכם וכיבוד אב ואם ובין דין כיבוד כהן. כי כיבוד תלמיד חכם ואביו ואמו הם דינים **בגברא**, כלומר דין שמחוייבים לנהוג כבוד באדם זה, באביו ובאמו וברבו. אך לעומת זה, דין "וקדשתו" שיש מצוה לכבד כהנים אינו דין בגברא שהכהן יש עליו דין שצריך לכבדו, אלא זהו דין **בחפצא**, כלומר יש דין לכבד את ה**כהונה**, ואין זה דין באדם הכהן אלא בקדושת הכהונה, וזהו דין כללי ולא דין בכהן. ולפי זה אמנם אין על הכהנים רק דין להבדילם אלא גם יש דין לכבדם, אלא שגדר כיבוד הכהנים שונה מכיבוד תלמידי חכמים ואביו ואמו.

ז. לפי הגדרה זו בדין "וקדשתו" נראה שבספק - אב או כהן, מי קודם, ודאי שיש להקדים את האב. כי מאחר וגדר יסוד **כיבוד אב ואם** אינו רק ענין כללי אלא **דין בגברא** עצמו, כלומר חיוב הבן הוא מסוים ומיוחד כלפי אביו. ואילו החיוב **לכבד כהן** אינו מיוחד לכהן העומד לפנינו אלא **דין כללי לכבד את הכהונה**. לכן כאשר עומדת בפנינו השאלה מי קודם, יש להעדיף את חיוב האב.

ואם כן, לא רק **שזכותו** של הבן להעדיף את אביו מאחר והוא בעל הבית וזכותו לתת למי שיחפץ [וכפי שנתבאר לעיל **[אות ב]** ע"פ דברי המרדכי] - אלא מן הראוי לעשות כן ולכבד את אביו מאחר וחיובו **פרטי** והוא דין בגברא לעומת חיוב "וקדשתו" שהוא **דין כללי של כיבוד הכהונה**.

ובפרט לפי המבואר בדברי המור וקציעה (הובאו לעיל **אות ג**) שכיום אין אנו בקיאים ביחוס ה**כהונה**, והכהן רק "מוחזק" ככהן - נמצא שהחיוב לכבד את האב הוא מדין **ודאי** לעומת הדין לכבד את הכהן שהוא **ספק** כהן - ואין ספק מוציא מידי ודאי.

## מי קודם בברכת הזימון - אב או כהן

גם ידידי רבי שמואל יוסף שטיצברג, מחבר הספר שערי ברכה, כתב לי בנדון דידן, שעל הבן לכבד את אביו בזימון ולא את הכהן ואין לכהן דיני קדימה מדין "וקדשתו", כי כל דין הקדימה לכהן נאמר רק כשאין חיובים אחרים, וכגון שכולם שווים, אך אם יש חיוב אחר, וכגון חיוב כבוד אב ואם, אין דנים באופן זה דיני קדימה, כיון שהכיבוד משועבד לחיוב הקודם המוטל על בעל הבית.

ולפי מסקנת הדברים שעל הבן לכבד את אביו בזימון, ולא את הכהן, נראה שגם לאחר שכיבד הבן את אביו בזימון, אין האב יכול לכבד את הכהן מאחר והוא התכבד בכוס של ברכה, וכדברי שו"ת רב פעלים (דבריו הובאו לעיל **אות ג**) בהצדיקו את בעל הבית שמסר את הזימון לת"ח ולא לכהן, וז"ל בתוך דבריו: "ונראה דגם אותו תלמיד חכם שלקח הכוס מן הבעל הבית, ולא סירב בשביל כבוד תלמיד חכם הכהן יפה עשה, יען כיון דענין זה הוא בכוס ברכת המזון **שאם נותנים כוס לברך ואינו רוצה מקצרין ימיו** (כמבואר בגמרא ברכות נה, א), לכן יפה עשה שסירב ולא סירב". ומבואר שיש איסור למי שנתכבד בזימון להעבירו למישהו אחר. ולכן, כאשר האב מתכבד בזימון אסור לו להעביר את הזימון לידי הכהן.

וזאת בניגוד לדעת האשל אברהם (בוטשאטש, בסי' רא סע' ג) שדברי חז"ל בברכות הנ"ל שהנותן כוס לחברו לברך ואינו מקבל הרי זה מקצר שנותיו ח"ו, נאמרו רק כשאינו נותנו לאחר לברך בשליחותו, משא"כ כשנותנו בשליחות לחברו, הרי זה כאילו קיבל את הכוס כיון דקי"ל שלוחו של אדם כמותו. וממילא כאשר מכבדים אדם לזמן והוא מקבלו ומעבירו לאחר, נחשב כאילו הוא שליח של בעל הבית, ואין בזה משום סירוב שאינו רוצה בזימון שעל זה נאמר שמקצר ימיו ח"ו.

ולכן לפי האשל אברהם, כאשר האב מתכבד בזימון, שפיר יכול האב לכבד את הכהן בזימון. ונמצא לפי דבריו כעין "פשרה", שיוצא ידי חובת שני דיני הכבוד: כבוד האב וכן כבוד הכהן מדין "וקדשתו", כי למעשה כעת "מזמנים" הכהן השליח והאב המשלח.